

Υπόθεση C-233/23

Σύνοψη της αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως κατά το άρθρο 98, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου

Ημερομηνία καταθέσεως:

13 Απριλίου 2023

Αιτούν δικαστήριο:

Consiglio di Stato (Ιταλία)

Ημερομηνία της απόφασεως του αιτούντος δικαστηρίου:

7 Απριλίου 2023

Αναιρεσείουσες:

Alphabet Inc.

Google LLC

Google Italy Srl

Αναιρεσίβλητη:

Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato

Λοιποί διάδικοι στην αναιρετική διαδικασία:

Enel X Italia Srl και Enel X Way Srl

Αντικείμενο της κύριας δίκης

Αναίρεση ασκηθείσα από τις Alphabet Inc., Google LLC και Google Italy Srl (από κοινού στο εξής: Google) κατά της απόφασης του Tribunale amministrativo regionale del Lazio (διοικητικού πρωτοδικείου περιφέρειας Λατίου, Ιταλία), με την οποία το Tribunale amministrativo regionale del Lazio (διοικητικό πρωτοδικείο περιφέρειας Λατίου) απέρριψε την προσφυγή της Google κατά απόφασης της Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Αρχής Ανταγωνισμού, Ιταλία). Η Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Αρχή Ανταγωνισμού) έκρινε ότι η Google καταχράστηκε τη δεσπόζουσα θέση της, κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, διότι δεν κατέστησε την εφαρμογή της Android Auto συμβατή με την εφαρμογή που ανέπτυξε η Enel X Italia Srl

(στο εξής: Enel X Italia) για υπηρεσίες σχετικές με τη φόρτιση ηλεκτρικών οχημάτων και, ως εκ τούτου, διέταξε την Google να παύσει την επίμαχη κατάχρηση, της επέβαλε δε συγκεκριμένες υποχρεώσεις σχετικά με τις επίμαχες εφαρμογές καθώς και χρηματικό πρόστιμο.

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

Με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας, Ιταλία), ως δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας, ζητεί από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει την έννοια της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης, κατά το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, όσον αφορά ειδικότερα τον προσδιορισμό των σχετικών αγορών και των ενδεχόμενων υποχρεώσεων της επιχείρησης που κατέχει δεσπόζουσα θέση σε μία ή πλείονες ψηφιακές αγορές.

Προδικαστικά ερωτήματα

- 1) Κατ' ορθή ερμηνεία του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, έχει η απαίτηση του απαραίτητου χαρακτήρα του προϊόντος που αποτελεί αντικείμενο άρνησης προμήθειας την έννοια ότι η πρόσβαση πρέπει να είναι απαραίτητη για την άσκηση συγκεκριμένης δραστηριότητας σε παραπλήσια αγορά ή αρκεί η πρόσβαση να είναι απαραίτητη για την ευχερέστερη χρήση των προϊόντων ή των υπηρεσιών που προσφέρει η επιχείρηση που ζητεί την πρόσβαση, ιδίως όταν το προϊόν που αποτελεί αντικείμενο άρνησης προμήθειας προορίζεται κατ' ουσίαν να καταστήσει ευκολότερη και ευχερέστερη τη χρήση υφιστάμενων προϊόντων ή υπηρεσιών;
- 2) Στο πλαίσιο συμπεριφοράς που χαρακτηρίζεται ως άρνηση προμήθειας, μπορεί να διαπιστωθεί καταχρηστική συμπεριφορά, κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, όταν, παρά την άρνηση της ζητηθείσας πρόσβασης στο προϊόν, i) η επιχείρηση που ζήτησε την πρόσβαση στο προϊόν δραστηριοποιούνταν ήδη στην αγορά και συνέχισε να αναπτύσσεται στην αγορά αυτή καθ' όλο το διάστημα της προβαλλόμενης κατάχρησης και ii) άλλες επιχειρήσεις οι οποίες ανταγωνίζονται την επιχείρηση που ζήτησε την πρόσβαση στο προϊόν συνέχισαν να δραστηριοποιούνται στην αγορά;
- 3) Στο πλαίσιο κατάχρησης συνιστάμενης στην άρνηση, της προβαλλόμενης ως απαραίτητης, πρόσβασης σε προϊόν ή υπηρεσία, έχει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ την έννοια ότι η ανυπαρξία του προϊόντος ή της υπηρεσίας κατά τον χρόνο του σχετικού αιτήματος πρέπει να ληφθεί υπόψη ως αντικειμενικός λόγος που δικαιολογεί την άρνηση ή έχει, εν πάση περιπτώσει, την έννοια ότι η Αρχή Ανταγωνισμού οφείλει να εξετάσει, βάσει αντικειμενικών στοιχείων, τον χρόνο που απαιτείται προκειμένου η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση να μπορέσει να αναπτύξει το προϊόν ή την υπηρεσία που αποτελεί αντικείμενο του αιτήματος πρόσβασης ή μήπως, αντιθέτως, η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση πρέπει, λαμβανομένης υπόψη της ευθύνης που έχει στην αγορά, να

υποχρεούται να κοινοποιήσει στην επιχείρηση που ζητεί την πρόσβαση το αναγκαίο χρονοδιάγραμμα για την ανάπτυξη του προϊόντος;

4) Έχει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ την έννοια ότι επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση, η οποία ελέγχει ψηφιακή πλατφόρμα, μπορεί να υποχρεωθεί να τροποποιήσει τα προϊόντα της, ή να αναπτύξει νέα προϊόντα, ώστε καθένας που το ζητεί να μπορεί να έχει πρόσβαση στα εν λόγω προϊόντα; Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, οφείλει η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση να λάβει υπόψη τις γενικές απαιτήσεις της αγοράς ή τις απαιτήσεις της μεμονωμένης επιχείρησης που ζητεί πρόσβαση στις πληροφορίες που προβάλλονται ως απαραίτητες ή, εν πάση περιπτώσει, λαμβανομένης υπόψη της ειδικής ευθύνης που έχει στην αγορά, πρέπει η εν λόγω επιχείρηση να καθορίζει αντικειμενικά κριτήρια για την εξέταση των αιτημάτων που λαμβάνει και για την κατάταξή τους κατά σειρά προτεραιότητας;

5) Στο πλαίσιο κατάχρησης συνιστάμενης στην άρνηση, της προβαλλόμενης ως απαραίτητης, πρόσβασης σε προϊόν ή υπηρεσία, έχει το άρθρο 102 ΣΛΕΕ την έννοια ότι η Αρχή Ανταγωνισμού οφείλει να ορίζει και να προσδιορίζει προηγουμένως τη σχετική αγορά επόμενου σταδίου την οποία αφορά η κατάχρηση και μπορεί η εν λόγω κατάχρηση να είναι μόνον δυνητική;

Σχετικές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης και νομολογία

Άρθρο 102 ΣΛΕΕ.

Απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2007, Microsoft, T-201/04.

Απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Νοεμβρίου 2019, Bronner, C-7/97.

Συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών και της πορείας της διαδικασίας

- 1 Η Google Italy Srl, ιταλική θυγατρική εταιρία της Google LLC, η οποία ανήκει στην Alphabet Inc., δραστηριοποιείται κυρίως στην παροχή υπηρεσιών σε άλλες υπηρεσίες του ομίλου Google.
- 2 Η Google ανέπτυξε το λειτουργικό σύστημα ανοικτού πηγαίου κώδικα για κινητές συσκευές Android, το οποίο οποιοσδήποτε μπορεί να αποκτήσει και να τροποποιήσει δωρεάν χωρίς να χρειάζεται άδεια. Η Google ανέπτυξε επίσης το Android Automotive OS, ολοκληρωμένο λειτουργικό σύστημα για τα συστήματα πληροφόρησης και ψυχαγωγίας αυτοκινήτων οχημάτων, το οποίο διατίθεται επίσης δωρεάν με άδεια ανοικτού πηγαίου κώδικα.
- 3 Το 2015 η Google έθεσε σε κυκλοφορία την Android Auto, εφαρμογή για κινητές συσκευές με λειτουργικό σύστημα Android, το οποίο παρέχει στους χρήστες τη

δυνατότητα πρόσβασης σε ορισμένες εφαρμογές στο έξυπνο τηλέφωνό τους μέσω της ενσωματωμένης οθόνης αυτοκινήτου.

- 4 Λαμβανομένων υπόψη του χρόνου και του κόστους που απαιτούνται για την εξασφάλιση της συμβατότητας κάθε εφαρμογής με την Android Auto, η Google επεξεργάζεται λύσεις για συνολικές κατηγορίες εφαρμογών με τη μορφή προτύπων, τα οποία παρέχουν σε τρίτους προγραμματιστές τη δυνατότητα να δημιουργήσουν εκδόσεις των εφαρμογών τους συμβατές με την Android Auto. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η Google επέτρεψε στους προγραμματιστές να δημιουργήσουν εξατομικευμένες εφαρμογές, προοριζόμενες να είναι συμβατές με την Android Auto χωρίς προκαθορισμένο πρότυπο.
- 5 Στο τέλος του 2018 τα προμνησθέντα πρότυπα ήταν διαθέσιμα μόνο για τις εφαρμογές μέσων και ανταλλαγής μηνυμάτων· εξάλλου, η Google ανέπτυξε εκδόσεις των εφαρμογών της χαρτών και πλοήγησης (ήτοι Google Maps και Waze) συμβατές με την Android Auto.
- 6 Η Enel X Italia Srl (στο εξής: Enel X) παρέχει υπηρεσίες φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων, ο δε όμιλος Enel διαχειρίζεται άνω του 60 % των διαθέσιμων σταθμών φόρτισης στην Ιταλία.
- 7 Τον Μάιο του 2018 η Enel X έθεσε σε κυκλοφορία την εφαρμογή JuicePass, η οποία παρέχει ορισμένες λειτουργικότητες για τη φόρτιση ηλεκτρικών οχημάτων και ειδικότερα: την αναζήτηση και την κράτηση σταθμών φόρτισης σε χάρτη· τη μετάβαση στην εφαρμογή Google Maps ή Apple Maps, ώστε να καθίσταται δυνατή η πλοήγηση προς τον επιλεγθέντα σταθμό φόρτισης· την έναρξη, τη διακοπή και την παρακολούθηση της συνεδρίας φόρτισης και τη σχετική πληρωμή. Η JuicePass διατίθεται στους χρήστες έξυπνου τηλεφώνου Android και μπορεί να καταφορτωθεί από την εφαρμογή Google Play.
- 8 Τον Σεπτέμβριο του 2018 και τους επόμενους μήνες η Enel X ζήτησε από την Google να καταστήσει την εφαρμογή JuicePass συμβατή με την Android Auto. Η Google αρνήθηκε τη δυνατότητα αυτή, επαναλαμβάνοντας ότι οι εφαρμογές μέσων και ανταλλαγής μηνυμάτων είναι οι μόνες εφαρμογές τρίτων οι οποίες είναι συμβατές με την Android Auto και ότι δεν ήταν δυνατή η δημοσίευση της JuicePass στην Android Auto, για λόγους ασφάλειας και λόγω της αναγκαιότητας ορθολογικής κατανομής των αναγκαίων πόρων για τον ζητηθέντα σχεδιασμό.
- 9 Στις 12 Φεβρουαρίου 2019 η Enel X υπέβαλε στην Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Αρχή Ανταγωνισμού, στο εξής: Αρχή Ανταγωνισμού) καταγγελία, με την οποία ισχυρίστηκε ότι η συμπεριφορά της Google, η οποία συνίστατο σε αδικαιολόγητη άρνηση παροχής της δυνατότητας λειτουργίας της JuicePass στην Android Auto, συνιστούσε παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ.
- 10 Μετά την κίνηση διαδικασίας εκ μέρους της Αρχής Ανταγωνισμού, η Google έθεσε σε κυκλοφορία, στις 15 Οκτωβρίου 2020, έκδοση του υποδείγματος για τη

δημιουργία εκδόσεων beta εφαρμογών για τη φόρτιση ηλεκτρικών οχημάτων συμβατών με την Android Auto.

- 11 Με απόφαση της 27ης Απριλίου 2021, η Αρχή Ανταγωνισμού έκρινε ότι η συμπεριφορά της Google, η οποία συνίστατο στη παρεμπόδιση και στην αναβολή της δημοσίευσης της εφαρμογής JuicePass, την οποία ανέπτυξε η Enel X, στην πλατφόρμα Android Auto, συνιστά κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης κατά την έννοια του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και διέταξε, μεταξύ άλλων, τη Google: i) να παύσει και να μην επαναλάβει στο μέλλον τις επίμαχες συμπεριφορές που στρεβλώνουν τον ανταγωνισμό· ii) να θέσει σε κυκλοφορία την οριστική έκδοση του προτύπου για την ανάπτυξη της εφαρμογής για τη φόρτιση ηλεκτρικών οχημάτων· iii) να σχεδιάσει τις ενδεχόμενες υπολειπόμενες λειτουργικότητες του τελικού προτύπου, τις οποίες η Enel X προσδιόρισε ως απαραίτητες. Η Αρχή Ανταγωνισμού επέβαλε επίσης, αλληλεγγύως και εις ολόκληρον, στις εταιρίες Alphabet Inc., Google LLC και Google Italy Srl διοικητικό πρόστιμο συνολικού ύψους 102 084 433,91 ευρώ.
- 12 Οι αναιρεσείουσες εταιρίες άσκησαν προσφυγή κατά της ως άνω απόφασεως ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale del Lazio (διοικητικού πρωτοδικείου περιφέρειας Λατίου, στο εξής: TAR), το οποίο απέρριψε την προσφυγή στο σύνολό της.
- 13 Οι ως άνω εταιρίες άσκησαν αναίρεση κατά της απόφασης του TAR.

Κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων της κύριας δίκης

- 14 Η Αρχή Ανταγωνισμού υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά της Google είναι κρίσιμη για την προστασία του ανταγωνισμού και της δυναμικής της αγοράς λόγω της δεσπόζουσας θέσης που κατέχει η Google, η οποία διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην παροχή στους επαγγελματίες χρήστες (εν προκειμένω, τους προγραμματιστές) της δυνατότητας πρόσβασης στους τελικούς χρήστες εφαρμογών. Συγκεκριμένα, οι τυπολογίες και τα ειδικά χαρακτηριστικά των εφαρμογών που μπορούν να δημοσιευθούν στην Android Auto, καθώς και οι χρόνοι καθορισμού και διάθεσης των αναγκαίων μέσων προγραμματισμού, εξαρτώνται αποκλειστικά και μόνον από την Google.
- 15 Κατά την Αρχή Ανταγωνισμού, υπάρχει ένας χώρος ανταγωνισμού ο οποίος περιλαμβάνει τόσο την Google Maps (και άλλες εφαρμογές πλοήγησης) όσο και την εφαρμογή της Enel X Italia (και άλλες εφαρμογές υπηρεσιών σχετικών με τη φόρτιση ηλεκτρικών οχημάτων), δεδομένου ότι αμφότερες οι εφαρμογές παρέχουν υπηρεσίες αναζήτησης και πλοήγησης σχετικά με σταθμούς φόρτισης (πραγματικός ανταγωνισμός) και, επιπλέον, η εφαρμογή της Enel X Italia παρέχει λειτουργικότητες οι οποίες είναι νέες, πλην όμως θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στο μέλλον στην Google Maps (δυνητικός ανταγωνισμός): επιπροσθέτως, οι εφαρμογές της Enel X Italia και της Google Maps τελούν σε σχέση ανταγωνισμού όσον αφορά τους χρήστες και τα δεδομένα που αυτοί παράγουν.

- 16 Για τους προεκτεθέντες λόγους, κατά τη γνώμη της Αρχής Ανταγωνισμού, η συμπεριφορά της Google, η οποία παρεμποδίζει και αναβάλλει, αδικαιολόγητα, τη διαθεσιμότητα της εφαρμογής της Enel X στην Android Auto, συνιστά άρνηση παροχής διαλειτουργικότητας (άρνηση σύναψης σύμβασης), με αποτέλεσμα παραβίαση της αρχής της ισότητας των όρων του ανταγωνισμού («level playing field»), συνιστάμενη σε αδικαιολόγητο πλεονέκτημα της ιδιόκτητης εφαρμογής της Google εις βάρος της εφαρμογής της ανταγωνίστριας εταιρίας Enel X Italia.
- 17 Η Google αμφισβήτησε, κατά πρώτον, την ύπαρξη υποχρέωσης προμήθειας εκ μέρους της, η οποία διαπιστώθηκε με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και την απόφαση της Αρχής Ανταγωνισμού. Ειδικότερα, κατά την Google, δεν συντρέχουν οι σωρευτικές προϋποθέσεις που τέθηκαν με την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2007, T-201/04, Microsoft, ήτοι: i) η υποχρέωση προμήθειας πρέπει να αφορά προϊόν ή υπηρεσία απαραίτητα για την άσκηση συγκεκριμένης δραστηριότητας σε παραπλήσια αγορά· ii) η άρνηση πρέπει να είναι ικανή να αποκλείσει τον ουσιαστικό ανταγωνισμό στην εν λόγω παραπλήσια αγορά· iii) η άρνηση πρέπει να εμποδίζει την εμφάνιση νέου προϊόντος.
- 18 Ειδικότερα, κατά την Google, η Αρχή Ανταγωνισμού δεν προέβη σε εξέταση του απαραίτητου χαρακτήρα. Επιπλέον, η μη πρόσβαση στην Android Auto δεν εμπόδισε τη λειτουργία της εφαρμογής JuicePass (η οποία μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να χρησιμοποιηθεί σε έξυπνο τηλέφωνο τοποθετημένο στο όχημα, για παράδειγμα, με βεντούζα) ούτε τον ουσιαστικό ανταγωνισμό στον κλάδο των εφαρμογών για τη φόρτιση ηλεκτρικών οχημάτων, όπως καταδεικνύεται από τη σημαντική ανάπτυξη της εφαρμογής JuicePass και την ύπαρξη άλλων παρόμοιων εφαρμογών στην Ιταλία.
- 19 Κατά δεύτερον, η Google υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά της υπήρξε ορθή και δικαιολογημένη λαμβανομένων υπόψη: i) της αναγκαιότητας ανάπτυξης νέου προτύπου για την πρόσβαση στην Android Auto, το οποίο να πληροί τις ισχύουσες απαιτήσεις ασφάλειας (δεν υφίστατο κατά τον χρόνο του αιτήματος), και της συγκεκριμένης αδυναμίας ανάπτυξης εξατομικευμένης εφαρμογής για τον σκοπό αυτό· ii) του εύλογου χρονικού διαστήματος εντός του οποίου η Google είχε σχεδιάσει στη συνέχεια το πρότυπο, παρά την περιπλοκότητα και τις σχετικές με την πανδημία COVID-19 δυσχέρειες· iii) του γεγονότος ότι η Αρχή Ανταγωνισμού δεν θεώρησε μη εύλογο τον χρόνο που διέθεσε η Google για τον εν λόγω σχεδιασμό.
- 20 Κατά τρίτον, η Google αντέκρουσε τον προσδιορισμό από την Αρχή Ανταγωνισμού δύο αγορών προηγούμενου σταδίου στις οποίες της αποδίδεται δεσπόζουσα θέση, ήτοι, της αγοράς χορήγησης αδειών για λειτουργικά συστήματα για έξυπνα τηλέφωνα, στην οποία η Google δραστηριοποιείται μέσω του λειτουργικού συστήματος Android, και της αγοράς πύλων πώλησης εφαρμογών για Android (Android app store), στην οποία η Google δραστηριοποιείται μέσω της Google Play. Κατά την Google, η Αρχή Ανταγωνισμού έπρεπε να προσδιορίσει τη διαφορετική σχετική αγορά στην οποία

δραστηριοποιείται η Android Auto και να αποδείξει τη δεσπόζουσα θέση της εν λόγω εφαρμογής στη συγκεκριμένη αγορά.

- 21 Κατά τέταρτον, η Google επισήμανε ότι με την επίδικη απόφαση η Αρχή Ανταγωνισμού δεν προσδιόρισε καν συγκεκριμένη σχετική αγορά επόμενου σταδίου, αλλά προσδιόρισε μόνον έναν «χώρο ανταγωνισμού» στον οποίο οι εφαρμογές πλοήγησης τελούν σε σχέση ανταγωνισμού με τις εφαρμογές φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων, χωρίς να εξετάσει την προβαλλόμενη δυνατότητα υποκατάστασης στην πλευρά της ζήτησης και στην πλευρά της προσφοράς μεταξύ των δύο συγκεκριμένων διαφορετικών τύπων εφαρμογών.
- 22 Κατά πέμπτον, η Google αρνήθηκε την ύπαρξη σχέσης ανταγωνισμού μεταξύ της Google Maps και της JuicePass: i) από πραγματικής απόψεως, αμφισβητώντας τη δυνατότητα υποκατάστασης μεταξύ των δύο εφαρμογών όσον αφορά τη λειτουργία της αναζήτησης σταθμών φόρτισης, καθόσον πρόκειται περί υπηρεσιών οι οποίες δεν τελούν σε σχέση ανταγωνισμού αλλά σε σχέση συμπληρωματικότητας μεταξύ τους· ii) από δυνητικής απόψεως, θεωρώντας ότι δεν αποδείχθηκε επαρκώς, βάσει των κριτηρίων που έχουν διαμορφωθεί με την ευρωπαϊκή νομολογία, η ενδεχόμενη μελλοντική ενσωμάτωση στην Google Maps (στην Android Auto) λειτουργιών κράτησης και πληρωμής όσον αφορά τους σταθμούς φόρτισης· iii) από απόψεως συλλογής, εκ μέρους της Google Maps και της JuicePass, δεδομένων που παράγουν οι χρήστες των υπηρεσιών για τη φόρτιση ηλεκτρικού οχήματος, καθότι οι δύο εφαρμογές ανήκουν σε διαφορετικές τυπολογίες.
- 23 Κατά έκτον, η Google αμφισβήτησε το ύψος του προστίμου που επέβαλε η Αρχή Ανταγωνισμού κατά την εφαρμοστέα ιταλική νομοθεσία.
- 24 Η Αρχή Ανταγωνισμού αντέταξε ότι οι σκοποί της προστασίας του ανταγωνισμού στις ψηφιακές αγορές επιτάσσουν να λαμβάνονται υπόψη η ιδιαιτερότητα και ο δυναμισμός των εν λόγω αγορών και ειδικότερα ότι: i) στις κάθετα ολοκληρωμένες ψηφιακές πλατφόρμες, η επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση στις αγορές προηγούμενου σταδίου μπορεί να χρησιμοποιήσει την εν λόγω θέση για να εδραιώσει την κυριαρχία της στις αγορές επόμενου σταδίου, καθώς και στις συνδεδεμένες ή τις νέες αγορές· ii) η συμπεριφορά που επιδεικνύεται σε συγκεκριμένο χρόνο μπορεί να επηρεάσει την εξέλιξη και την ανταγωνιστική δυναμική της αγοράς στην οποία εκδηλώνεται· iii) η επέκταση της προσφοράς εκ μέρους των επιχειρήσεων των ψηφιακών αγορών έχει ως αποτέλεσμα την άσκηση αμοιβαίων πιέσεων από τον ανταγωνισμό σε υπηρεσίες και προϊόντα που παλαιότερα θεωρούνταν ότι ανήκαν σε διαφορετικές αγορές ή την ενσωμάτωση νέων λειτουργιών σε προϋφιστάμενα προϊόντα, τα οποία παλαιότερα δεν θεωρούνταν συγκρίσιμα, όπως διαπιστώνεται ολόενα και συχνότερα σε σχέση με υπηρεσίες και προϊόντα που προορίζονται για πλείονες ομάδες χρηστών ψηφιακής πλατφόρμας.
- 25 Επομένως, προκειμένου να διασφαλίζεται αποτελεσματική προστασία του ανταγωνισμού και ευρύτερη δυνατότητα επιλογής για τους καταναλωτές είναι

αναγκαίο να ληφθούν υπόψη οι χώροι ανταγωνισμού που δημιουργούνται σε αγορές εν εξελίξει ή σε σχέση με μελλοντικές αγορές, εφαρμόζοντας με μεγαλύτερη ευελιξία τα εννοιολογικά και νομικά κριτήρια που εφαρμόζονται παραδοσιακά στον συγκεκριμένο τομέα.

- 26 Η Enel X υπογράμμισε ότι η συμπεριφορά της Google, την οποία η Αρχή Ανταγωνισμού χαρακτήρισε άρνηση σύναψης σύμβασης, έχει πραγματικά χαρακτηριστικά τα οποία διαφέρουν από εκείνα των περιπτώσεων άρνησης σύναψης σύμβασης που εξετάστηκαν με τη νομολογία που επικαλέστηκε η Google, η οποία αφορά οικονομικό πλαίσιο διαφορετικό από το ψηφιακό.
- 27 Στην πραγματικότητα, εν προκειμένω, δεν πρόκειται περί σύναψης συμφωνίας, αλλά περί διασφάλισης της πλήρους διαλειτουργικότητας μεταξύ του προϊόντος της Enel X και του συστήματος ανοικτού πηγαίου κώδικα που ανέπτυξε η Google, η επιτυχία του οποίου συνδέεται κυρίως με τη δυνατότητα των καταναλωτών να έχουν πρόσβαση στις εφαρμογές που σχεδιάζουν οι επιχειρήσεις.
- 28 Σχεδιάζοντας το προϊόν της Android Auto κατά τρόπο ώστε να μην είναι δυνατή η πλήρης διαλειτουργικότητά του με τις εφαρμογές για τις υπηρεσίες φόρτισης, η Google παραβίασε την αρχή της ισότητας των όρων του ανταγωνισμού («level playing field»), μη παρέχοντας στην Enel X τη δυνατότητα να σχεδιάσει την εφαρμογή JuicePass για την Android Auto με λειτουργίες ανάλογες εκείνων της ιδιόκτητης εφαρμογής Google Maps, ή τη δυνατότητα να εισαγάγει λειτουργίες νέες και διαφορετικές από εκείνες που προσφέρει η Google Maps, ή επιδιώκοντας να επιβάλει όρους χρήσης της JuicePass (στο έξυπνο τηλέφωνο με κινητήρα εκτός λειτουργίας κ.λπ.) οι οποίοι θα μείωναν την απήχησή της στους καταναλωτές.
- 29 Μολονότι η Google έχει τη δυνατότητα να καθορίζει χρόνους, όρους και τρόπους θέσης σε κυκλοφορία, η εν λόγω δυνατότητα δεν μπορεί να φθάνει έως το σημείο να παρεμποδίζει, με επίμονο τρόπο και χωρίς να παρέχει βάσιμους αντικειμενικούς δικαιολογητικούς λόγους, την καινοτομία και την τεχνική εξέλιξη εις βάρος των καταναλωτών, λαμβανομένου υπόψη του υψηλού κινδύνου ένα προϊόν που έχει επιτυχία στις ψηφιακές αγορές να κατακτήσει τάχιστα σημαντικό μερίδιο στην αγορά, ή ακόμη και ολόκληρη την αγορά.

Συνοπτική έκθεση του σκεπτικού της απόφασης περί παραπομπής

- 30 Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι το άρθρο 102 ΣΛΕΕ δεν περιέχει οποιονδήποτε ορισμό της κατάχρησης, η οποία εμφανίζεται ως γενική νομική έννοια, και ότι οι περιπτώσεις που απαριθμούνται στη διάταξη είναι απλώς και μόνον ενδεικτικές και δεν εξαντλούν τους τρόπους κατάχρησης της δεσπόζουσας θέσης που απαγορεύονται από το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον λόγο αυτόν, κατά την ερμηνεία της έννοιας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του οικονομικού πλαισίου αναφοράς, εν προκειμένω των ψηφιακών αγορών.

- 31 Λαμβανομένων υπόψη των συνεπειών που η συμπεριφορά της Google είναι ικανή να έχει στον συγκεκριμένο οικονομικό τομέα στον οποίο δραστηριοποιείται, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η εν λόγω συμπεριφορά μπορεί, in abstracto, να συνιστά καταχρηστική άρνηση προμήθειας κατά παράβαση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, και τούτο για τους λόγους που εκτίθενται κατωτέρω.
- 32 Κατά πρώτον, επισημαίνεται η δεσπόζουσα θέση την οποία κατέχει στην αγορά η Google με το Android και την Google Play, δεδομένου ότι η Android Auto αποτελεί προέκταση του συστήματος Android στο σύστημα πληροφόρησης και ψυχαγωγίας των αυτοκινήτων.
- 33 Κατά δεύτερον, η πρόσβαση στην Android Auto είναι «απαραίτητη» προκειμένου επιχείρηση όπως η Enel X να μπορεί να παρέχει στους τελικούς χρήστες εφαρμογές οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν ευχερώς και με ασφάλεια όταν οι χρήστες οδηγούν, δεδομένου ότι η εφαρμογή (χρήσιμη για τη φόρτιση ηλεκτρικών οχημάτων) συνδέεται, εν πάση περιπτώσει, στενά με τη χρήση αυτοκινήτου –σε στάση ή σε κίνηση– ειδικό εξάρτημα του οποίου συνιστά η Android Auto, λαμβανομένης υπόψη της ύπαρξης στην Android Auto εφαρμογών που σχεδιάστηκαν από κατασκευαστές αυτοκινήτων. Υπό το πρίσμα των χαρακτηριστικών και της ειδικής λειτουργίας της Android Auto, καθώς και της διαδικασίας ταχείας ψηφιακής εξέλιξης, η έννοια του απαραίτητου χαρακτήρα θα πρέπει να ερμηνεύεται ευρύτερα ώστε να χαρακτηρίζονται ως «απαραίτητα» προϊόντα ή υπηρεσίες που αρχικώς σχεδιάστηκαν απλώς και μόνον για την πιο εξυπηρετική χρήση υφιστάμενων αγαθών.
- 34 Κατά τρίτον, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η συμπεριφορά της Google είναι δυνητικά ικανή να εξαλείψει τον ανταγωνισμό στις επίμαχες ψηφιακές αγορές και ότι, σε περίπτωση οριστικής μη χορήγησης πρόσβασης στην JuicePass στην Android Auto, οι καταναλωτές δεν θα ενδιαφέρονται πλέον για τη συγκεκριμένη εφαρμογή· υπ' αυτήν την έννοια, η επίμαχη συμπεριφορά μπορεί να παρεμποδίζει τη χρήση εκ μέρους των χρηστών ενός «καλύτερου» προϊόντος για το οποίο υφίσταται δυνητική αγορά· εξάλλου, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαιτερότητας του όλου πλαισίου, το αιτούν δικαστήριο, βάσει των στοιχείων της δικογραφίας, δεν αποκλείει το ενδεχόμενο υφιστάμενη «γενική» εφαρμογή, όπως η Google Maps, να μπορεί να ενσωματώσει τις «ειδικές» λειτουργίες της JuicePass.
- 35 Κατά τέταρτον, κατά το αιτούν δικαστήριο, η άρνηση της Google δεν βασίζεται σε ουσιαστικούς αντικειμενικούς δικαιολογητικούς λόγους, αφ' ης στιγμής, ακόμη και λαμβανομένου υπόψη του χρόνου που απαιτείται για την υλοποίηση της τεχνικής λύσης, η εν λόγω άρνηση εξαρτάται κατ' ουσίαν από τις επιχειρηματικές επιλογές της Google, έναντι των οποίων η επιχείρηση που ζητεί πρόσβαση στον απαραίτητο πόρο, τον οποίο μόνον η Google μπορεί να παράσχει, δεν διαθέτει οποιοδήποτε μέσο προστασίας και αλληλεπίδρασης με την επιχείρηση που κατέχει δεσπόζουσα θέση. Λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών του κλάδου και της ισχύος της Google στην αγορά, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι είναι δυνατή ερμηνεία κατά την οποία, λόγω της ειδικής ευθύνης που υπέχει, η κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση οφείλει να

καθορίζει εκ των προτέρων αντικειμενικά κριτήρια εξέτασης των αιτημάτων και τον μέσο χρόνο που απαιτείται για να ικανοποιηθούν τα εν λόγω αιτήματα.

- 36 Κατά πέμπτον, ο προσδιορισμός της αγοράς επόμενου σταδίου δεν θα πρέπει να παραβλέπει τις ιδιαιτερότητες του πλαισίου αναφοράς και τα χαρακτηριστικά της Android Auto, η οποία προορίζεται να καταστήσει απλώς και μόνον πιο εύχρηστο ένα υφιστάμενο προϊόν, και θα μπορούσε να περιλαμβάνει, σε μια δυναμική προοπτική, εφαρμογές όπως η Google Maps. Συγκεκριμένα, κατά τη νομολογία, αρκεί σε επόμενο στάδιο «να μπορεί να προσδιορισθεί μια εν δυνάμει αγορά, ενδεχομένως και υποθετική» (απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2007, T-201/04, Microsoft, EU:T:2007:289). Εξάλλου, ο προσδιορισμός αγοράς επόμενου σταδίου η οποία οριοθετείται βάσει παραδοσιακών κριτηρίων –ως χώρος στον οποίο συνυπάρχουν προσφορά και ζήτηση, οι οποίες καθορίζουν την τιμή του αγαθού– δεν ανταποκρίνεται πλήρως στην ιδιαιτερότητα των επίμαχων οικονομικών μοντέλων, στα οποία ο χρήστης του αγαθού ή της υπηρεσίας δεν καταβάλλει κάποιο αντάλλαγμα από απόψεως τιμής, ακόμη και υπό το πρίσμα της ενδεχόμενης ύπαρξης, την οποία μνημόνευσε η Αρχή Ανταγωνισμού, ενός χώρου ανταγωνισμού σε σχέση με τους χρήστες και τα δεδομένα που αυτοί παράγουν.
- 37 Για τους προεκτεθέντες λόγους, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η νομολογία που επικαλούνται οι αναιρεσείουσες (περιλαμβανομένης της απόφασης του Δικαστηρίου της 26ης Νοεμβρίου 1998, C-7/97, Bronner, EU:C:1998:569), με την οποία διαμορφώθηκαν πάγιες αρχές σε σχέση με την περίπτωση της άρνησης σύναψης σύμβασης, δεν έχει άμεση εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση, η οποία εντάσσεται σε οικονομικό πλαίσιο το οποίο χαρακτηρίζεται από την ιδιαίτερη λειτουργία των ψηφιακών αγορών. Τούτο μπορεί να δικαιολογεί μια ευέλικτη ερμηνεία των παραδοσιακών αρχών, προκειμένου να καταστεί δυνατή συγκεκριμένη εφαρμογή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ σύμφωνα με το πνεύμα της εν λόγω διάταξης.